

ESERCIZI LEZIONE 13

1. Gerundio

1. *Legatis Tullus dicendi potestatem quid petentes venerint facit.* 2. *Tu plane omnes, qui umquam amatores fuerunt, vicisti amando.* 3. *Plato autem ipse verbis apertis duas solas esse puniendi causas dicit: unam propter corrigendum, alteram propter exempli metum.* 4. *Caesar ad oppugnandum non satis copiarum habebat.* 5. *Te neque principes civitatis rogando neque maiores natu monendo neque senatus agendo de vendita sententia movere potuit³?* 6. *Laudandi vituperandique rationes, quae non ad bene dicendum solum sed etiam ad honeste vivendum valent, exponam breviter.* 7. *Claudius in cognoscendo ac decernendo mira varietate animi fuit, modo circumspectus et sagax, interdum inconsultus ac praeceps, nonnumquam frivolus amentique similis.* 8. *Creticum bellum nos fecimus sola vincendi nobilem insulam cupiditate.* 9. *Omnis ista multitudo undique ad audiendum convenit.* 10. *Cassius omnibus suis rebus celeriter correptis Malacam contendit ibique adverso tempore navigandi navem conscendit.* 11. *Sedendo expugnaturum se urbem spem Porsinna habebat.* 12. *Est idem Verres qui fuit semper, ut ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum.* 13. *Neque a vobis iam bene vivendi sed honeste moriendi facultatem petit.* 14. *Scribendo adfuisi.* 15. *Veterem iudiciorum severitatem non requiro, iudices; in hac re fidem dignitatem religionem in iudicando non imploro.* 16. *Quam in omni vita servasti⁴ morum probitatem et verecundiam, in hac quoque re praestabis: est enim quaedam et dolendi modestia.* 17. *Postea ego inquirendi causam in Siciliam veni.* 18. *Multa enim saepe ad te cohortandi gratiam scripsimus.*

2. Gerundivo e perifrastica passiva

1. *Aristoteles philosophus scripsit Pythagoricos non abstinere edundis⁵ animalibus.* 2. *Audiendus in senatu fuit Statilius Corfulenus, qui honores Albino et eius fratri decernendos ducebat.* 3. *Labienus, coactis undecim cohortibus, Caesarem per nuntios facit certiore⁶, quid faciendum existimet.* 4. *His avertendis terroribus in triduum ferias senatus indixit.* 5. *Quae placebunt exponendis rationibus comprobabis.* 6. *Rex ad antiquam multitudinem hominum restituendam non subolem tantum stirpis parabat cogendis omnibus procreare atque educare liberos, sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat.* 7. *Comitia creandis consulibus habuit L. Veturius Philo.* 8. *Adiungenda est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in disputando diligentia.* 9. *Naves, quas Laevinus tutandis com-*

3 potuit = 'poté': 3^a pers. s. del perfetto indicativo del verbo *possum*.

4 servasti è forma sincopata di *servavisti*.

5 edundis è forma alternativa (più arcaica) per *edendis*.

6 certiore facio = 'avverto', 'informo'.

meatibus hab
oppugnando
instruit. 10.
dendum. 11.
signum tubi
tandi. 12. P
teris eruditus
legatos ad C
cognoscenda
di et pervolu
perandi. 15.
creaverant n
elegantia au
Caesar aliq
memoria pri
tamen lauda
didisti. 21.
vero scientia
Romani erog
in hac civita
Romani exco
damque etia
da praeterea
scientia negl
27. In causi
laudanda qu
Nec vero au
nini et fort
promptus ad

3. Supino

1. Cam cad
stimulam faci
dignam. 3.

7 dicendi è form
8 agitur = 'ces
9 agitur, ac
10 Inim. ant. 3^a p
11 pendere dila
12 Il dic. indic
13 ag. ma ag
14 quid et, collig

meatibus habuerat, Fabius partim machinationibus onerat apparatuque moenium oppugnandorum, partim tormentis et saxis omnique missilium telorum genere instruit. 10. Diu dubitavit Cassius quid sibi faciendum quidve Lepido esset credendum. 11. Caesari omnia uno tempore erant agenda: vexillum proponendum, signum tuba dandum, ab opere revocandi milites, acies instruenda, milites cohortandi. 12. Fuit Gracchus diligentia Corneliae matris a puero doctus et Graecis literis eruditus, sed ei breve tempus ingeni augendi et declarandi fuit. 13. Menapii legatos ad Caesarem pacis petendae causa mittunt. 14. Legendi etiam poetae, cognoscendae historiae, omnium bonarum artium doctores atque scriptores eligendi et pervolutandi et exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi. 15. Ultima placandis Manibus illa dies est. 16. Tribunos plebis antiqui creaverunt non iuri dicundo⁷, sed intercessionibus faciendis. 17. Omnis loquendi elegantia augetur⁸ legendis oratoribus et poetis. 18. Saepe rem frustra temptatam Caesar aliquando dimittendam sibi iudicat et de bello agendum. 19. Vincenda est memoria pristinae caritatis et coniuratio impiorum civium detegenda. 20. Nec me tamen laudandis maioribus meis corrupisti nec segniores⁹ ad respondendum reddidisti. 21. Sapientia est disciplina divinarum humanarumque rerum; prudentia vero scientia est intellegendorum bonorum et malorum. 22. Magnam pecuniam Romani erogaverunt in servos ad militiam emendos armandosque. 23. Inita sunt¹⁰ in hac civitate consilia, iudices, urbis delendae, civium trucidandorum, nominis Romani exstinguendi. 24. Postero die ubi primum inluxit, ad spolia legenda foedamque etiam hostibus spectandam stragem insistent Carthaginenses. 25. Tenenda praeterea est omnis antiquitas exemplorumque vis, neque legum ac iuris civilis scientia neglegenda est. 26. Nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus. 27. In causis agendis persuadendum iudici¹¹ est. 28. Omnia enim sunt profecto laudanda quae coniuncta cum virtute sunt, et quae cum vitiis, vituperanda. 29. Nec vero audiendi sunt qui graviter inimicis irascendum putabunt idque magnanimi et fortis viri esse censebunt. 30. Mihi laudandus est vir fortis, idoneus bello, promptus ad pericula, praestantis animi.

3. Supino

1. Cum cubitum irem, scorpionem in lecto offendi. 2. Aelius Melissus in libro, cui titulum fecit de loquendi proprietate, rem scripsit neque dictu neque auditu dignam. 3. Cum omnes venissent ad Crassum, «quid est¹², Crasse», inquit Iulius

7 dicundo è forma alternativa (più arcaica) per dicendo.

8 augetur = 'cresce', 'migliora' (lett. 'è migliorata': 3ª pers. s. dell'ind. pres. passivo di augeo).

9 segniores, acc. s. m. del comparativo di segnis.

10 Inita sunt, 3ª pers. pl. del perf. ind. di forma passiva di inire. L'espressione consilia inire significa 'prendere delle decisioni'.

11 Il dat. iudici è necessario perché in latino il verbo persuadeo ('persuadere') non regge il compl. ogg., ma appunto il dativo.

12 quid est, colloquiale = 'e allora'.

«imusne sessum?» 4. Scio ego, quam difficile atque asperum factu sit consilium dare regi aut imperatori. 5. Legatus propere ad dictatorem auxilia accitum mittit; interea ipse impetus hostium sustinet. 6. De his quoque animalibus, quae nobiscum degunt, multa sunt cognita digna. 7. M. Cato exsurgit et optimos fidissimosque socios, quorum opibus diripiendis non pauci ex summatibus viris intenti erant, defensum pergit. 8. Civitas incredibile memoratu est adepta¹³ libertate quantum brevi creverit. 9. Agesilaus magna praeda militibus locupletatis Ephesum hie-matum exercitum reduxit. 10. Philosophi ratio et oratio tempore iugis est et auditu venerabilis et intellectu utilis. 11. Manlii inexplorato pabulatum¹⁴ cohortes misere¹⁵. 12. Quaesivi, quod erat inventu facillimum¹⁶, qui per eos annos magistri illius societatis fuissent, apud quos tabulae fuissent. 13. Domum meam praesidiis muniui atque firmavi, exclusi eos quos tu ad me salutatum mane miseris. 14. Uva se et suco terrae et calore solis augescens primo est peracerba gustatu, dein maturata dulcescit. 15. Scito Curionem adulescentem venisse ad me salutatum.

4. Congiuntivo indipendente

1. Vivamus, mea Lesbia, atque amemus. 2. Quod boni est id tacitus taceas tute¹⁷ tecum et gaudeas. 3. Palleat omnis amans: hic est color aptus amanti. 4. Teneamus eum cursum, qui semper fuit patrum nostrorum. 5. Sed tibi nec ferro placeat torquere capillos, nec tua mordaci pumice crura teras. 6. Ames parentem si aequus est, si aliter feras. 7. Qui dedit beneficium, taceat, narret, qui accepit. 8. Contemnamus igitur omnis ineptias totamque vim¹⁸ bene vivendi in animi robore ac magnitudine et in omnium rerum humanarum despicientia et in omni virtute ponamus. 9. Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus. 10. Sit tibi terra levis mollique tegaris¹⁹ harena. 11. Utinam res publica stetisset quo coeperat statu! 12. Tibur sit meae sedes utinam senectae. 13. Utinam revoces animum paulisper ab ira. 14. Sint Maecenates, non deerunt²⁰, Flacce, Marones. 15. Sit sane deus effigies hominis et imago: quod eius est domicilium quae sedes qui locus, quae deinde actio vitae, quibus rebus beatus est? 16. Aequum inter omnes cives ius sit. 17. Mulier ad rem divinam ne adsit²¹ neve videat quo modo fiat. 18. Di te perdant. Quid negoti est nam, quaeso, istuc? 19. O si solitae quicquam virtu-

13 adeptus, a, um è il participio perfetto del verbo deponente *adipiscor*, 'ottenere'.

14 pabulatum è supino del verbo deponente *pabulor*, 'pascolare'.

15 misere = miserunt.

16 facillimum è il superlativo dell'agg. *facilis*, e.

17 tute, forma rafforzata del nominativo del pronome di 2ª pers. s. tu mediante il suffisso -te.

18 totam vim = 'tutta l'essenza'.

19 tegaris = 'possa tu essere ricoperta' (è 2ª pers. s. del cong. pres. passivo di *tego*).

20 deerunt = 'mancheranno': è la 3ª pers. pl. dell'indicativo futuro semplice di *desum*, un composto di *sum* (vedi pp. 198-199, lezione 19).

21 adsit = 'sia presente, partecipi': è la 3ª pers. s. del presente congiuntivo di *adsum*, un composto di *sum* (vedi pp. 198-199, lezione 19).

tis adesset!
tas pulvere
tiam quide
leves, omne
tutum non
libenter.
Haud facili
28. Arachn
putares. 2
quo se rapt
Ne aequav
Dubito qui
sed eas nar
quam²⁵ de

5.

In bello con
praeerant²⁶
rum ratione
nio, id aeg
aetate auct
«sustinere,
cunctando²⁷
imperium i
loco spectat
metu pedem
quum pertr

22 adesset = 'rest
adsum, un co
il nom./acc. n
(cfr. p. 189, l

23 quisquam = 'q

24 carior ('più ca

25 nihil quisqua

l'ano 'nessuno

p. 189 lezione

26 praeerant = 'er

27 alius alio mon

28 possumus = 'po

29 cunctando = a

30 poterat = 'pot

31 sequendo = ab

tis adesset!²² 20. O si neglecti quisquam²³ deus ultor amantis tam male quaesitas pulvere mutet opes! 21. 'Quid ergo postulas?' dicat aliquis. 22. Itaque ne iustitiam quidem recte dixerimus per se ipsam optabilem esse. 23. Quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos esse servos? 24. Dixerit hoc aliquis tutum non esse. 25. Iulium Agricolam bonum virum esse facile crederes, magnum libenter. 26. Nihil equidem durare diu sub imagine eadem crediderim. 27. Haud facile discerneres utrum Hannibal imperatori an exercitui carior²⁴ esset. 28. Arachne designat elusam Europam imagine tauri: verum taurum, freta vera putares. 29. Quid agam, iudices? quo me vertam? 30. Quid faceret Orpheus? quo se rapta bis coniuge ferret? quo fletu Manes, quae numina voce moveret? 31. Ne aequaveritis Hannibali Philippum nec Carthaginiensibus Macedonas! 32. Dubito quid faciam. Taceam? sed silentium est confessio. Narrem virtutes meas? sed eas narrare mihi non utile est. 33. Debere ne dixeris, quoniam nihil quisquam²⁵ debet, nisi quod est turpe non reddere.

5.

In bello contra Volcos M. Furius Camillus senex et L. Furius exercitui Romano praeerant²⁶, sed alius alio more²⁷ se gerebat. Camillus enim occasionem iuvandarum ratione virium trahendo bello quaerebat. Alter tribunus, ferox aetate et ingenio, id aegre tolerabat et milites iam per se incitatos insuper instigabat elevando aetate auctoritatem collegae. Itaque pugnandi necessitatem suadebat his verbis: «sustinere, M. Furi, non possumus²⁸ impetum militum, et hostis, cuius animos cunctando²⁹ auximus, iam minime toleranda superbia insultat». Camillus collegae imperium impedire non poterat³⁰: ideo, dum L. Furius aciem instruit, ipse edito loco spectator in eventum alieni consilii constitit. Primo concursu hostis dolo non metu pedem rettulit. Romanus hostem cedentem effuse sequendo³¹, in locum iniquum pertractus, opportunus fuit insidiis: nam aliquot validae cohortes Volcorum,

22 *adesset* = 'restasse' (lett.: 'ci fosse, fosse presente'): è la 3^a pers. s. dell'imperfetto congiuntivo di *adsum*, un composto di *sum* (vedi pp. 198-199, lezione 19). *Quicquam* 'qualcosa, alcuna cosa' è il nom./acc. neutro del pronome indefinito *quisquam*, *quicquam* 'qualcuno, alcuno, alcuna cosa' (cfr. p. 189, lezione 18).

23 *quisquam* = 'qualcuno' (cfr. la nota precedente).

24 *carior* ('più caro, più gradito') è nom. s. del comparativo di *carus* (pp. 161-163).

25 *nihil quisquam debet* vale lett. 'niente alcuno deve': in latino la doppia negazione (come nell'italiano 'nessuno deve niente') avrebbe valore affermativo. Per l'indefinito *quisquam*, *quicquam*, vedi p. 189 lezione 18.

26 *praeerant* = 'erano a capo di', da *praesum*; regge il dat.

27 *alius alio more* = 'uno in un modo, uno in un altro'.

28 *possumus* = 'possiamo', da *possum*.

29 *cunctando* = abl. del gerundio dal verbo deponente *cunctor*.

30 *poterat* = 'poteva': 3^a pers. s. dell'ind. imperfetto di *possum*.

31 *sequendo* = abl. del gerundio del verbo deponente *sequor*.

signo dato, ex abdito eruperunt et multos milites L. Furii trucidarunt reliquosque in fugam verterunt.

6.

Cum Sagunthum cepisset, Hannibal Carthaginem Novam in hiberna concesserat. Ibi audivit quod Romani quodque Carthaginienses decrevissent³², seque non ducem solum sed etiam causam belli esse. Itaque reputans nihil ultra differendum esse, convocat Hispani generis milites. «Credo ego vos», inquit, «socii, et ipsos cernere aut finiendam nobis militiam exercitusque dimittendos esse aut in alias terras transferendum bellum. Ita enim hae gentes non pacis solum sed etiam victoriae bonis florebut, si ex aliis gentibus praedam et gloriam quaeremus. Itaque cum longinqua ab domo instet militia incertumque sit quando domos vestras visuri sitis, si quis³³ vestrum suos invisere volt³⁴, commeatum do. Primo vere aderitis³⁵ et bellum nobis ingentem gloriam praedamque daturum incipiemus». Omnibus visendae domus potestas grata fuit: per totum tempus hiemis quies inter labores aut iam exhaustos aut mox exhauriendos renovavit corpora animosque ad omnia de integro patienda³⁶; vere primo ad edictum convenere.

32 *decrevissent* è congiuntivo obliquo (vedi p. 206): traduci come se fosse *decreverant*.

33 *si quis* = 'se qualcuno'; regge il gen. partitivo *vestrum*.

34 *volt* (= *vult*) è la 3ª pers. s. dell'ind. presente di *volo*, un verbo anomalo (pp. 172-173).

35 *aderitis*, da *adsum* = 'ci sarete, ritornerete'.

36 *patienda* è acc. n. pl. del gerundivo del verbo deponente *patior*, 'sopportare'.

1. *Chusini le*
Gli abitan
(= 'che ch
2. *Quaero m*
Chiedo se
3. *Nervii inc*
I Nervi bi
al popolo
4. *Cethegus,*
Cetego, n
prima ave
5. *Haec qui*
Se uno fa
6. *Primi cla*
sint, fueru
I primi pi
tanto per

Quando s
o avverbiali, ed
di altre subordin
alla presenza di
periodo. Econ
sopra riportati:

- I *Esse nientr*
il verbo al c